

Lausunto

31.10.2018

Asia: VM057:00/2018 VM/2527/00.01.00.01/2017

Luonnos valtioneuvoston selonteoksi "Eettistä tietopolitiikkaa tekoälyn aikakaudella"

Lausunnonantajan lausunto

Kirjoittakaa luonnosta koskevat yleiset kommenttinne tähän:

Kuluttajaliitto kannattaa kansallisen tietopolitiikan laatimista. Luonnoksessa listataan monia keskeisiä tietojen käyttöön, eettisiin kysymyksiin, ihmisen ja koneen vuorovaikutukseen, osaamiseen, osallisuuteen ja luottamukseen sekä tietotalouden kilpailukykyyn liittyviä asioita.

Selkeä tietopolitiikka on välttämätön tekoälyn käyttöönoton ohjaamiseksi: sen avulla tekoälyn tuomat hyödyt pystytään maksimoimaan ja haitat minimoimaan. Luonnoksessa esitetty tietopolitiikan rakentaminen EU-yhteistyössä ihmis- ja perusoikeuksien, ihmislähtöisyyden ja luottamuksen varaan on erittäin hyvä lähtökohta

Kuluttajaliitosta on välttämätöntä, että tietopolitiikassa huomioidaan myös ne ihmiset, jotka eivät pysty hyödyntämään tietotekniikkaa. Heille on turvattava peruspalvelut. On myös huolehdittava siitä, että heidän henkilötietojaan käytetään vastuullisesti ja että he pääsevät hyötymään näiden tietojen käytöstä. Tämän ryhmän suuruus pienenee ajan myötä luonnollisen poistuman kautta, mutta siihen menee vielä melko pitkä aika. On myös huolehdittava esimerkiksi koulutuksella siitä, että tulevaisuudessa kukaan ei jää ilman tietoyhteiskunnassa tarvittavia perustaitoja ja -tietoja.

Kirjoittakaa kohtaa 1 koskevat kommenttinne tähän:

-

Kirjoittakaa kohtaa 2 koskevat kommenttinne tähän:

Suomen tietopolitiikka ei voi olla itsenäistä, vaan se on suurelta osin osa EU:n tietopolitiikkaa. Kuluttajaliitto pitää myönteisenä sitä, että EU:ssa yksityisen ihmisen edut – olipa hän kuluttajan, työntekijän tai kansalaisen roolissa – otetaan paremmin huomioon kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Kiinassa. Euroopan tasolla pitää laajemminkin pyrkiä löytämään yksityisten ihmisten, yritysten, julkisen vallan ja muiden toimijoiden oikeuksien välillä tasapaino, jossa yksityisten ihmisten edut

ovat keskiössä, mutta muillekin toimijoille turvataan kohtuulliset toimintamahdollisuudet. Kilpailijamaista Kiinasta ja Yhdysvalloista voi löytyä toimivia teknisiä ratkaisuja, mutta etiikan osalta ne eivät välttämättä ole lähteitä ratkaisujen etsimiseen – erityisesti Kiina on valinnut omaksi linjakseen ihmis- ja perusoikeuksien polkemisen.

Kirjoittakaa kohtaa 3 koskevat kommenttinne tähän:

Kuluttajaliitto pitää tärkeänä, että teknologisen kehityksen ja digitalisaation ohella perus- ja ihmisoikeusnäkökulmaan kiinnitetään nykyistä enemmän huomiota. Yksityistä ihmistä koskevan tiedon hyödyntämisessä lähtökohtana tulee olla hänen etunsa ja hänen oikeutensa itseään koskevan tiedon hallintaan. Tietopolitiikassa tulee pyrkiä yksilön toimijuuden ja osallisuuden vahvistamiseen sekä omien kyvykkyyksien tunnistamiseen ja potentiaalın käyttöön saamiseen.

Käytännössä ihmisten tietoja hyödyntämään sekä ihmisille tarjottavan tiedon portinvartijoiksi on syntynyt lähes monopoliasemassa olevia palveluita (esim. Google, Facebook, Instagram, Twitter). Kuluttajaliitosta tällainen tilanne estää kilpailua – kuluttajilla ei käytännössä ole vaihtoehtoja. Kilpailua tulee pyrkiä lisäämään ja jos se ei käytännössä ole mahdollista, on huolehdittava siitä, että palveluntarjoajat eivät käytä määräävää asemaansa väärin. On myöskin pohdittava mahdollisuutta luoda joissakin keskeisissä tietoyhteiskunnan palveluissa yksityisten palvelujen rinnalle julkisesti rahoitettu kilpailija, joka pystyisi tarjoamaan yksityiselle monopolille riittävän laadukkaan ja siten käyttäjiä houkuttelevan kilpailijan.

Eräs keskeisimmistä tietoyhteiskunnan palveluista on hakukone, joka toimii porttina muihin palveluihin. Sen toiminnalla on suuri merkitys yritysten kilpailulle, kuluttajien mahdollisuudelle löytää haluamiaan palveluja ja luotettavaa tietoa. Hakukoneen toiminnan pitää olla sen käyttäjän kannalta olla mahdollisimman puolueetonta ja neutraalia; sen toiminnan pitää olla mahdollisimman avointa ja sen pitää turvata ihmisten henkilötietoja koskevat oikeudet. Kuluttajaliitto katsoo, että yksityisen monopolin rinnalle tarvitaan julkisen palvelun hakukone. Hakukone, jonka toiminta ei perustu taloudellisen voiton tavoitteluun, pystyisi toteuttamaan yksityistä monopolia paremmin edellä mainitut tavoitteet ja tarjoaisi kuluttajille todellisen mahdollisuuden valintaan eri palvelujen välillä. Hakukone on sellainen palvelu, joka on luontevaa tehdä kansainvälisenä yhteistyönä ja EU olisi tähän luonteva toimija.

Kuluttajaliitosta on tärkeää myös huolehtia tietotalouden turvallisuudesta. Yhteiskunnan kannalta keskeisten toimintojen häiriöttömyys ja jatkuvuus on turvattava, on huolehdittava tietoturvasta, suojauduttava verkkorikollisuudelta ja hybridivaikuttamiselta. Kaikessa tässä on varmistuttava siitä, että yksityisille ihmisille ei anneta liikaa vastuuta.

Kirjoittakaa kohtaa 4.1 koskevat kommenttinne tähän:

Tiedon käytössä on kyse suuressa määrin yhteiskunnan arvovalinnoista, kansalaisten hyvinvoinnista, hyvästä työelämästä ja kuluttajan asemasta. Ihmisten luottamus on välttämätöntä datatalouden ja tietoyhteiskunnan toiminnalle ja tämä edellyttää ihmisten osallisuuden kokemusta. Yksityinen ihminen tulee nähdä aktiivisena ja itsenäisenä toimijana, jolla on laajat oikeudet ymmärrettävän

tiedon saamiseen sekä häntä itseään koskevan datan hallitsemiseen ja sen jakamisesta päättämiseen.

Kuluttajaliitosta on tärkeää, että ihmisillä on oikeus päättää omien henkilötietojensa käytöstä omadatan periaatteiden mukaisesti muuhun kuin asiakassuhteen välittömään hoitamiseen. Oikeuden käyttäminen edellyttää, että kuluttajille on tarjolla tietoa siitä mihin ja miten tietoja käytetään. Kuluttajien henkilötietoja hyödynnettäessä on huomioitava se, että tiedolla on taloudellista arvoa: tiedot ovat sekä kauppatavaraa että vaihdon välineitä. On huolehdittava siitä, että ihmiset voivat saada kohtuullisen osuuden heidän tietojaan käyttämällä saadusta lisäarvosta.

Selonteossa voisi ottaa kantaa myös siihen, saako ihmisistä kerättyä tietoa käyttää heitä vastaan ja missä määrin ja saako kerätyllä tiedolla manipuloida esimerkiksi ihmisten kuluttamista, rahankäyttöä tai äänestyskäyttäytymistä.

Kirjoittakaa kohtaa 4.2 koskevat kommenttinne tähän:

Kuluttajaliitosta on huomioitava, että teknologian hyvään soveltamiseen pitää kuulua tietoinen pyrkimys edistää teknologian avulla arvokkaiksi katsottuja yhteiskunnallisia tavoitteita. Elämme nyt murroskohtaa, jossa tekoälyn sovelluksiin perustuvat ratkaisut voivat tuottaa merkittäviä ja pitkälle tulevaisuuteen ulottuvia taloudellisia, sosiaalisia, poliittisia ja kulttuurisia vaikutuksia.

On tärkeää löytää toimiva tasapaino yksityisten ihmisten, elinkeinoelämän, julkisen vallan ja muiden toimijoiden oikeuksien ja velvollisuuksien välillä. Kuluttajaliiton mielestä keskeisintä on yksityisten ihmisten etu. Teknologian kehittämisellä voi olla merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnan rakenteisiin ja niitä tulee kehittää tavallisen kansalaisen ja kuluttajan näkökulmasta.

Kirjoittakaa kohtaa 4.3 koskevat kommenttinne tähän:

Edistyneimmätkään nykyiset tekoälyjärjestelmät eivät ole vastuullisuuteen kykeneviä olentoja, ne eivät voi kantaa moraalista vastuuta. Vastuun koneen tekemistä päätöksistä on oltava ihmisillä ja organisaatioilla, jotka luovuttavat päätösvaltaansa järjestelmille tai käyttävät automatisoituja järjestelmiä.

Käytännössä moraalinen vastuu ilmenee oikeudellisesti esimerkiksi rikosoikeudellisena ja taloudellisena vastuuna. Järjestelmien kehittäminen ja niiden käyttämisestä päättäminen edellyttää monen ihmisen yhteistyötä ja niihin liittyy monimutkaisia vastuita. Rangaistusvastuun kohdentaminen yksittäiseen ihmiseen on usein mahdotonta tai epätarkoituksenmukaista. Yksittäiseen ihmiseen kohdistuvan vastuun rinnalle tarvitaan oikeushenkilön rangaistusvastuun vahvistamista joko rikosoikeudellisten tai hallinnollisten rangaistusten avulla.

Yksittäiselle palvelun käyttäjälle on kuitenkin tärkeintä, että hän saa kärsimästään taloudellisesta ja muusta vahingosta oikeudenmukaisen hyvityksen. Vahingonkorvaus- ja vakuutusjärjestelmillä on

varmistettava ihmisten oikeus tähän. On myös syytä varmistua, että taloudelliset seuraamukset kohdistuvat niihin toimijoihin, joilla on parhaat mahdollisuudet vaikuttaa järjestelmien toimintaan – pitää pohtia sitä, voidaanko vastuun oikean kohdistamisen varmistamiseksi yritysten sopimusvapautta rajata esimerkiksi vastuuvapauden osalta.

Koneet tulevat tekemään enenevässä määrin ihmisiä koskevia päätöksiä, esimerkiksi siitä tehdäänkö kuluttajan kanssa sopimus ja millä ehdoin. Koneet eivät kuitenkaan pysty itsenäiseen moraaliseen tai oikeudelliseen punnintaan. Kuluttajaliitosta onkin tärkeää, että kuluttajilla on oikeus halutessaan saada ihmisen tekemä päätös ainakin peruspalveluiden (esimerkiksi sähkö, puhelin- ja nettiliittymä, perusmaksutili, asunto, perusvakuutus) osalta, jos hänen kanssaan ei suostuta tekemään sopimusta tai hänelle tarjottavat sopimusehdot poikkeavat normaaleista ehdoista.

Kirjoittakaa kohtaa 4.4 koskevat kommenttinne tähän:

Osaamisen puute estää monilta kuluttajilta tietoyhteiskunnan palveluiden käyttämisen ja omia henkilötietojaan koskevien oikeuksista huolehtimisen. Kuluttajaliitosta on välttämätöntä, että ihmisille annetaan tietoyhteiskunnan edellyttämät perustaidot ja että näitä taitoja pidetään ajan tasalla. Lisäksi niille ihmisille, joiden taidot eivät ole riittävät, pitää olla tarjolla riittävästi digitukea.

Osallisuuden oleellinen osa on mahdollisuus palvelujen käyttämiseen. Käytännössä sähköisten palvelujen käyttäminen on mahdotonta esimerkiksi monille näkövammaisille tai vanhuksille. Tämän vuoksi Kuluttajaliitto katsoo, että palveluiden pitää olla saavutettavia. Lisäksi palvelut ovat usein liian vaikeasti käytettäviä eikä nuori ja terveään ihminen osaa käyttää niitä ilman kohtuutonta vaivannäköä, joten myös palveluiden käytettävyys on varmistettava. Samoin on huolehdittava niistä ihmisistä, jotka eivät lainkaan pysty käyttämään sähköisiä palveluita.

Kuluttajaliitto katsoo, että luottamus palveluihin edellyttää ainakin riittävää osallisuutta, palveluiden teknistä luotettavuutta, tietoturvasta ja henkilötietojen asianmukaisesta käsittelystä huolehtimista, laiminlyönteihin syyllistyneiden saattamista vastuuseen teoistaan ja ihmisten kokemien vahinkojen korvaamista. Luonnollisestikin myös tekniikan ja toimintatapojen kehittymisestä koituvien hyötyjen ja haittojen on jakauduttava oikeudenmukaisesti.

Kirjoittakaa kohtaa 4.5 koskevat kommenttinne tähän:

-

Niemi Timo
Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry